85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ

Ас. д-р Йордан Йорданов[1]

Резюме: *В доклада е представена основната идея и цел на многоколонният пенсионен модел в България, който от създаването си е тема на обществени и научни дискусии. Вниманието е насочено към втори стълб и нормативните промени в Кодекса за социално осигуряване, уреждащи плащанията, а с това и възможностите пред бъдещите пенсионери.*

Ключови думи: *пенсионноосигурителен модел, универсален пенсионен фонд, пенсия, пенсионери.*

JEL: H55

THE OPPORTUNITIES FOR FUTURE PENSIONERS IN THE CONTEXT OF THE REGULATORY CHANGES IN THE SECOND PILLAR OF THE PENSION MODEL IN BULGARIA

Assist. Prof. Yordan Stefanov Yordanov, PhD

Abstract: *The paper presents the main idea and goal of the multi-pillar pension model in Bulgaria, which since its creation has been the subject of public and scientific discussions. Attention is focused on the second pillar and the regulatory changes in the Social Insurance Code, regulating payments, and thus the opportunities for future pensioners.*

Key words: *pension insurance model, universal pension fund, pension, pensioners.*

JEL: H55

Въведение

Проблемите на съвременното структуриране на социалната защита и в частност многоколонния пенсионен модел са част от непреходният и един от най-значимите проблеми на социалната политика – проблема с издръжката на неработоспособните лица. В тази връзка социалната защита и нивото на предоставяне на социална сигурност на пенсионерите в така обособилата се деликатна ситуация, компилираща в себе си икономически, демографски, здравни, а оттам и социални предизвикателства, заслужава особено внимание и се превръща в изключително важна и значима тематика за обществени дискусии и научни разработки.

[1] email: y.yordanov@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, Катедра „Застраховане и социално дело“.

*

* *

През 2000 г. в българския пенсионноосигурителен модел се проведе реформа, при която беше въведено задължително осигуряване на лицата родени след 31.12.1959 г. в специално създадени за целта Универсални пенсионни фондове (УПФ), управлявани от лицензирани по съответния ред пенсионноосигурителни компании[2]. Така се постави началото на многоколонния пенсионноосигурителен модел у нас, включващ публично пенсионно осигуряване с интегрирани елементи на обезпечаване, допълнително задължително пенсионно осигуряване (провеждано в Универсални и Професионални пенсионни фондове) и допълнително доброволно пенсионно осигуряване (провеждано в Доброволни пенсионни фондове и Доброволни пенсионни фондове по професионални схеми). Целта е постигане на по-високо ниво на заместване на дохода след пенсиониране в протичащите динамични социалноикономически и демографски условия, които поставят сериозни предизвикателства пред публичните финанси в т.ч. приходите от осигурителни вноски и разходите за плащания на пенсионната система.

С въвеждането и старта на функционирането на УПФ в началото на 2002 година се формират два режима на осигуряване, съответно за лицата родени преди 31.12.1959 г. и за лицата родени след тази дата, като с това двете групи лица имат и различни осигурителни права. През 2015 година законодателно се регламентира правото осигурените в УПФ лица да прехвърлят натрупаните парични средства от личните си осигурителни партиди в Националния осигурителен институт (НОИ) като по този начин да получат само пенсия от обществено осигуряване без корекция за периодите на осигуряване в УПФ. През месец февруари 2021 г. с приетия Закон за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване се урежда фазата на изплащане на пенсиите от УПФ, видовете пенсионни продукти, както и задълженията на пенсионноосигурителните дружества във връзка с изплащането на пенсиите.

От септември 2021 г. започна изплащането на пенсии от УПФ, а първите правоимащи са жените родени след 1960 г. През следващите години числеността на получателите на плащане от фонда ще нараства. В тази връзка значимостта на осигуряването във втори стълб и произтичащите от това права ще се засилва, а от размера на плащането зависи и степента на предоставената социална защита на българските пенсионери.

---

[2] Пенсионноосигурителните дружества, лицензирани за осъществяване на дейност у нас към 31 март 2021 г. са: ПОК „Доверие“ АД; ПОК „Съгласие“ АД; ПОК „ДСК-Родина“; ПОД „Алианц България“ АД; Ен Ен Пенсионноосигурително дружество“ ЕАД; ПОАД „ЦКБ-Сила“ АД; „Пенсионноосигурително дружество – Бъдеще“ АД; ПОД „Топлина“ АД; „Пенсионноосигурителен институт“ АД.

Право на пенсия от УПФ имат лица навършили възрастта за пенсиониране по чл. 68 ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване (КСО) (Кодекс за социално осигуряване, 2021). Осигурените лица имат право да придобият плащане от УПФ една година по-рано преди навършването на пенсионна възраст по чл. 68 ал. 1 от КСО[3], ако имат натрупана сума позволяваща изплащане на допълнителна пенсия за старост не по-малък от актуалния минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст определен за съответната година (Кодекс за социално осигуряване, 2021).

С промените от месец февруари 2021 г. в КСО за пръв път от началото на функциониране на осигуряването в УПФ се регламентира фазата на изплащане на пенсиите при придобиване на правото от лицата (навършване на изискуема възраст по чл. 68 ал. 1 от КСО) са:

- *Допълнителна пожизнена пенсия за старост*, която се отпуска на лицето, ако средствата по индивидуалната му партида позволяват изчисления размер на пенсията да е не по-нисък от 15% от определения в Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване (ЗБДОО) размер на минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст[4]. Плащането се извършва в изчисления размер до смъртта на лицето, а за целта пенсионноосигурителното дружество, управляващо съответния УПФ прехвърля натрупаните средства във фонд за пожизнени пенсии.

Според КСО пожизнените пенсии от УПФ могат да бъдат (Кодекс за социално осигуряване, 2021):

- ✓ Пожизнена пенсия без допълнителни условия.
- ✓ Пожизнена пенсия с гарантиран период на изплащане (може да бъде от 2 до 10 години).
- ✓ Пожизнена пенсия, включваща разсрочено изплащане на част от средствата до навършване на избрана от пенсионера възраст. Плащането започва с разсрочено изплащане, което може да е с по-висок размер и сумата заделена за него се наследява. След разсроченото плащане започва изплащане на пожизнена пенсия.

При последните две разновидности на пожизнена пенсия наследниците имат право на плащане до края на гарантирания период. Размерът на пожизнената пенсия се определя на основа на средствата по индивидуална партида, Таблица за смъртност и средна продължителност на живота на Националния статистически институт (НСИ) и технически лихвен процент, използван от пенсионноосигурителното дружество и одобрен от Комисията за финансов надзор (КФН).

---

[3] От края на 2016 г. определената в чл. 68 ал.1 от КСО възраст за придобиване на право на пенсия за мъжете и жените нараства ежегодно, като схемата на това нарастване предвижда възрастта при мъжете и жените към 2037 г. да се изравни и да достигне 65 години.

[4] Определеният минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст за 2021 г. е 300 лв.

➢ *Разсрочено изплащане на натрупаните средства по индивидуалната партида на осигуреното лице в УПФ* се извършва при условие, че сумата е недостатъчна за отпускане на пожизнена пенсия за старост, но е по-висока от трикратния размер на минималната пенсия за старост по чл. 68 ал. 1 от КСО. Месечният размер на разсроченото плащане към датата на определянето му не може да бъде по-голям от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст и по-малък от 15% от нейния размер. За целта пенсионноосигурителното дружество прехвърля натрупванията на лицето в специален фонд за разсрочено плащане на натрупаните средства по партидата на лицето.

➢ *Еднократно изплащане на натрупаните средства по индивидуалната партида* при размер на натрупаната сума на лицето, която е по-малка от трикратния размер на определената минимална пенсия за осигурителен стаж и възраст. При този пенсионен продукт, сумата се изплаща на лицето директно в пълен размер.

*

* *

По данни на Комисията за финансов надзор (КФН) към 01.06.2021 г. средният размер на натрупаните средства по партидите на лицата осигурени в УПФ за възрастовата група 60-64 години е 4429,51 лв. (за жените 4331,76 лв., а за мъжете 4539,89 лв.) (Осигурени лица и натрупаните средства във фондовете на допълнителното пенсионно осигуряване по пол към 30.06.2021 г., 2021). В тази връзка се очаква масовото плащане за първите имащи право на плащане от УПФ да бъде разсрочена пенсия за определен период по избор на лицето, поради недостатъчна наличност за изчисляване на пожизнена пенсия.

При получаване на пенсия от УПФ, пенсията от държавното обществено осигуряване се намалява като определеният индивидуален коефициент на пенсионера (основният параметър във формулата за изчисляване на пенсия за осигурителен стаж и възраст) се намалява на база съотношението между частта от вноската постъпваща за УПФ и пълния размер на вноската за пенсионния модел.

С приетия в края на 2020 г. ЗБДОО за 2021 г., от септември 2021 г. се променя начина на изчисляване на редукцията на индивидуалния коефициент на пенсионера, което има за резултат по-малкото му намаление, като се дава възможност до 30 юни 2021 г. всички, които имат желание да прехвърлят натрупванията си към НОИ[5] (Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване, 2021).

[5] От 1 януари 2022 г. до 31 декември 2025 г. прехвърлянето на парите в НОИ ще става не по-късно от 1 година преди навършването на възрастта за пенсия. От 1 януари 2026 г. до 31 декември 2030 г. ще може да се прехвърлят пари в НОИ не по-късно от 2 г.

Така регламентираните промени дават един цялостен завършек на фазата на изплащане на пенсиите от УПФ и като цяло от многоколонния пенсионен модел. Въпреки, че осигурените лица имат право на избор за участие във втори стълб съответно получаване на две пенсии, остава строго индивидуален въпроса с величината на пенсионния доход и дали тези две плащания биха се оказали по-малко от пълния размер на пенсията от фонд „Пенсии“ на ДОО, при избор по чл. 4 б от КСО. В тази ситуация е необходимо лична ангажираност и осведоменост на лицата, на които им предстои пенсиониране, запознаване с параметрите на пенсионния доход при единия и другия вариант и вземане на информирано решение.

В тази връзка е необходимо сравнение на общия размер на пенсионния доход при две пенсии (пенсия от ДОО и УПФ) и пълен размер на пенсия от ДОО, а затова следва да се изпълни следното:

- Посредством Персонален индивидуален код (ПИК) издаван от НОИ, на интернет страницата на осигурителния институт се използва електронната услуга „Изчисляване на прогнозна пенсия“.
- Проверка на актуалното състояние на сумата натрупана по личната осигурителна сметка в УПФ[6].
- Използване на пенсионен калкулатор в сайта на ПОД или получаване на директна информация от служител на компанията относно размера на евентуалните плащания и вида на съответния пенсионен продукт.
- Сравнение на пълния размер на прогнозната пенсия от ДОО и сбора от коригирания размер на пенсията от ДОО и размера на пенсията от УПФ.

Необходимо е съобразяване с това, че при изчисляване на размер на пенсия по-нисък от минималния определен със ЗБДОО (за 2021 г. минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст е определен на 300 лв.) се отпуска минималният размер. В немалка част от случаите (при изчислен размер на пенсията по-нисък от размера на минималната пенсия) промяната на осигуряването от УПФ в ДОО може да се окаже неизгоден вариант за лицето. Същото е и с хипотезата, че пенсията за осигурителен стаж и възраст надвишава определения максимален размер определен със ЗБДОО (за 2021 г. 1440 лв.).

Заключение

Предложените нормативни промени регламентиращи фазата на изплащане на пенсиите от УПФ завършват облика на многоколонния пенсионноосигурителен модел в България. Възможността за избор на осигуряване в УПФ или изцяло в публичното пенсионно осигуряване и различните видове

преди навършването на възрастта, а от 1 януари 2031 г. до 31 декември 2035 г. - не по-късно от 3 г. От 1 януари 2036 г. до 31 декември 2037 г. срокът е не по-късно от 4 г., а от 2038 г. се връщат петте години.

[6] Ако не знаете в кой Универсален пенсионен фонд се осигурявате е необходимо да си издадете ПИК на НАП и да получите информация.

пенсионни продукти предполагат лична ангажираност и осведоменост при пенсиониране, за да може лицето да получи максимално висок пенсионен доход, с което да си гарантира оптимална социална сигурност. В тази връзка е необходимо всеки бъдещ пенсионер да се информира за величината на евентуалните си пенсионни доходи, тъй като от тях ще зависят до голяма степен икономическите му възможности и стандарта на живот в пенсионна възраст.

Използвани източници:

Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване. (2021). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/images/bg/legislation/laws/zbdoo-2021.pdf

Кодекс за социално осигуряване. (2021). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/images/bg/legislation/Codes/KCO.pdf

Концепция за регламентиране на фазата на изплащане от допълнително задължително пенсионно осигуряване. (април 2018 г.). Изтеглено на 2018 от Министерство на труда и социалната политика : www.mlsp.government.bg/index.php?section=CONTENT&I=230&lang

Осигурени лица и натрупаните средства във фондовете на допълнителното пенсионно осигуряване по пол към 30.06.2021 г. (2021). Извлечено от Комисия за финансов надзор: https://www.fsc.bg/bg/pazari/osiguritelen-pazar/statistika/statistika-i-analizi/2021/

Петков, Б. (2021). *Наръчник на бъдещия пенсионер, роден след 1959 година.* София: ИК „Труд и право“.

https://www.fsc.bg/bg/

https://www.nsi.bg/bg

https://www.nssi.bg/